

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ЖАҲОН САВДО ТАШКИЛОТИГА АЪЗО БЎЛИШИДАН КУТИЛАЁТГАН НАТИЖАЛАР

И.Д.Тораходжаева
ДБК Божхона институти
Қайта тайёрлаш ва малака ошириш факультети
“Махсус фанлар” кафедраси катта ўқитувчи

Аннотация. Мақолада келажакдаги иқтисодий ўсишнинг асосий манбаи Жаҳон Савдо Ташкилотига Ўзбекистоннинг аъзо бўлиши эканлиги ва бу жараённинг барча ижобий ҳамда салбий оқибатлари ёритилган бўлиб, кутилаётган оқибатлар кенг баён қилинган. Шунингдек мақолада бу борадаги Ўзбекистоннинг позицияси ҳам акс этган.

Калит сўзлар: Жаҳон савдо ташкилоти, антидемпинг процедуралар, тариф, энг қулай давлат режими, хизматлар бўйича Бош келишув (ГАЦ).

Аннотация. В статье освещены все положительные и отрицательные последствия присоединения Республики Узбекистан в Всемирную Торговую Организацию как основой источник будущего экономического роста страны. А также подробно описаны ожидаемые последствия с связи с членством в данную организацию.

Ключевые слова: Всемирная торговая организация, антидемпинговые процедуры, тариф, режим наибольшего благоприятствования, Генеральное соглашение по услугам (ГАЦ).

Annotation. The article highlights all the positive and negative consequences of the Republic of Uzbekistan joining the World Trade Organization as the basis for the country's future economic growth. The expected consequences of membership in this organization are also described in detail.

Key words: World Trade Organization, anti-dumping procedures, tariff, most favored nation treatment, General Agreement on Services (GAS).

XXI асрга келиб дунё миқёсида ишлаб чиқаришнинг ривожланишига нисбатан жаҳон савдосининг ўсиши тезлашганлиги яққол кўзга ташланмоқда. Ўтган асрнинг 80-йилларида ривожланган давлатлардаги саноат ишлаб чиқарилиши ҳажми 171% ўсган холда экспорт ҳажми – 270%, импорт ҳажми эса 248% кўпайганлиги маълум. Бундай ҳолат мамлакатлар ўртасида ташқи савдо муносабатларининг жадал ривожланишига олиб келди.

Бугунги кунга келиб, ҳалқаро миқёсда мамлакатлараро савдонинг тез ривожланишига асосан қуйидаги омиллар таъсир кўрсатмоқда:

1. Бозор муносабатларига асосланган ишлаб чиқариш ривожланишига туртки бўлувчи жаҳон бозорининг шаклланиши;

2. Турли мамлакатларда айрим тармоқлар бир текис ривожланмаслиги энг тез ривожланувчи тармоқлар маҳсулотларини ташқи бозорда сотишга интилиши;

3. Ишлаб чиқариш кўламини кенгайтириш имконияти ички бозорнинг торлиги ишлаб чиқариш кўламини кенгайтириш имкониятини бермаслиги ҳар бир мамлакат тадбиркорлари ташқи бозорни эгаллаш учун кураш олиб бораётганлиги;

4. Фан ва техника тараққиёти натижасида ишлаб чиқаришда рўй берувчи ўзгаришлар халқаро миқёсда ихтисослашув ва кооперация ривожланишига олиб келганлиги оқибатида товар айирбошлашнинг ўсганлиги;

5. Давлат ўртасида товар айирбошлашнинг кўпайиши сингари омиллар давлатлараро халқаро савдонинг тез ўсишига олиб келди.

Жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлиш ҳар бир мамлакат учун қатор имтиёзлар берилиши билан бирга халқаро иқтисодий муносабатларда маълум қийинчиликлар ҳам туғдиради, баъзи меъерий тартибларга риоя қилишни талаб этади.

Ўзбекистоннинг ЖСТ ва халқаро савдо тизимига интеграциялашуви барқарор ва олдиндан кўриш ҳамда режалаштириш имконини берадиган савдо тизимида ўзининг тараққиёт стратегиясини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш имконини яратади.

ЖСТга аъзо бўлиш мамлакатимиз учун қуйидаги имкониятларни бериши мумкин:

Биринчидан, ташқи савдони қулай шароитда амалга ошириш учун имкониятлар яратилади, яъни қишлоқ хўжалик ва тўқимачилик маҳсулотлари ҳамда кимё саноати маҳсулотлари экспортини сезиларли даражада ошиш имконияти яратилади.

Иккинчидан, ЖСТга аъзо бўлган барча мамлакатлар ҳудудидан транспорт воситасида эркин ҳаракатланиш имконият яратилади.

Учинчидан, денгизга чиқишда ЖСТга аъзо мамлакатлар ҳудуди орқали эркин ҳаракатланиш учун шароитлар яратилади.

Тўртинчидан, халқнинг турмуш даражасини яхшилашга туртки берилади ҳамда инсонларга янада сифатли маҳсулот етказиб бериш имконияти вужудга келади.

Бешинчидан, меҳнат бандлигига ижобий таъсир этилади.

Олтинчидан, божхона, тариф, солиқ ва валюта сиёсатининг халқаро талаблар асосида иқтисодий интеграцияга тўсқинлик қилувчи муаммоларини бартараф этиш имконияти пайдо бўлади.

Шунингдек, катта ҳажмда чет эл инвестицияларини ва турли ишлаб чиқариш ҳамда аҳолининг юқори даражада иш билан бандлиги (ишлаб чиқариш ёки саноатнинг бошқа сердаромад соҳаларида)га эришилади. ЖСТга аъзо бўлиш билан ноқонуний сотилаётган сифатсиз маҳсулотлардан истеъмолчиларни ҳимоя қилиш учун шароит туғилади.

Ўзбекистон Республикасининг ЖСТга кириши сиёсий масала бўлиб, ушбу жараён фойда ва хавф таҳлилига асосланади.

Кўшилишдан қутилаётган ижобий натижалар қуйидагилар ҳисобланади:

1. Тадбиркорлик фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишнинг ягона механизми яратилади.

2. Миллий иқтисодиёт тармоқларини ривожлантириш учун рағбатлантиришни яратиш орқали соғлом рақобат муҳитини шакллантирилади.

3. Давлатимизда бизнесни ҳимоя қилиш учун янада самарали чораларни қўллаш қобилияти (масалан, антидемпинг процедуралари ва бошқалар) ошади.

4. Ўзбекистоннинг жаҳон иқтисодиётига янада интеграциялашувига эришилади.

Қўшилишдан вужудга келиши мумкин бўлган салбий оқибатлар қуйидагилар ҳисобланади:

1. Маиший хизмат кўрсатиш соҳасининг рақобатбардош эмаслиги туфайли қисқариши.

2. Қўшилиш оқибатларининг аниқ ҳисоб-китоблари мавжуд эмаслиги сабабли Ўзбекистон иқтисодиётидаги вазиятнинг олдиндан айтиб бўлмаслиги.

3. Хорижий ишлаб чиқарувчилар томонидан миллий товар бозорларини ўзлаштирилиши.

4. Аъзо бўлиш жараённинг юқори ижтимоий харажатларни вужудга келтирилиши.

5. Қўшилишдан кейин Ўзбекистонда бизнесни ҳимоя қилиш чоралари самарадорлигининг пасайиши.

Ўзбекистон ЖСТга аъзо бўлиш доирасида ички товарлар бозорига чиқиш бўйича икки асосий тамойилга амал қилган ҳолда музокаралар олиб борилиши аҳамият касб этади.

Биринчи тамойил. Аъзо бўлинган пайдан бошлаб, Ўзбекистон ҳеч қандай модда бўйича жорий тарифнинг бож ставкаларини пасайтирмайди. Ўтиш даври тугагандан сўнг, Ўзбекистон томонидан қўлланиладиган импорт бождари ставкалари (мажбурийликнинг якуний даражаси) бошланғич даражадан биров пастроқ бўлиши мумкин, аммо фақат иқтисодиётнинг ставкалари пасайтирилган ёки мавжуд бўлмаган тармоқларида маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга сезиларли таъсир (Ўзбекистон Республикасида мавжуд бўлмаган ёки этарли миқдорда ишлаб чиқарилмаган) қилмайдиган тартибда амалга оширилади. Саноат хомашёси, ярим тайёр маҳсулотлар ёки давлатимиз томонидан хорижий товарларни (илғор технологик ускуналар) олишдан манфаатдор бўлган вазиятлар ҳам шулар жумласига киради.

Иккинчи тамойил. Ўзбекистоннинг ҳар қандай мажбурий бўлмаган тармоқ келишувига ёки ташаббусига қўшилиши имконияти.

ЖСТ келишувларида акс эттирилган мажбуриятларни бажарш мақсадида, ташқи савдо масалаларига таалуқли ташқи савдо сиёсати, ҳамда бир қатор меъёрий ҳужжатларга тегишли ўзгартиришлар киритишга тўғри келмоқда.

Давлатимизни ЖСТ га аъзо бўлишдаги яна бир муҳим омил бу хорижий хизматлар ва хизмат кўрсатувчи провайдерларнинг юртимиз бозорига кириш шартларини келишиш ҳисобланади. ЖСТга қўшилиш орқали Ўзбекистон Хизматлар савдоси бўйича Бош келишув (ГАЦ) доирасида ўз хизматлари бозорига киришнинг маълум даражасини кафолатлайдиган хизматлар бўйича аниқ мажбуриятлар рўйхати шаклида расмийлаштирилган мажбуриятларни олиши керак. ЖСТнинг барча аъзолари учун энг қулай давлат режими (ЭҚД) тамойилига мувофиқ (молиявий хизматлар (суғурта, банклар, қимматли қоғозлар), телекоммуникация ва ахборот технология хизматлари, транспорт хизматлари каби жабҳаларни келишиб олиш керак бўлади. Юқоридаги секторларда Ўзбекистоннинг музокаралар позицияси хорижий етказиб берувчиларнинг фаолиятига нисбатан энг кўп чекловларни ўз ичига олади.

Умуман олганда, Ўзбекистон мажбуриятлари рўйхати лойиҳасини ишлаб чиқишда қўлланиладиган ёндашувлар миллий хизматлар бозоридан нормал рақобат муҳитини яратиш, хорижий инвестицияларни жалб қилиш ва шу билан бирга, юртимизнинг хизмат кўрсатувчи жабҳаларини ҳимоя қилишга қаратилган бўлиши жоиз. Буларга биринчи навбатда молиявий хизматлар (суғурта, банклар, қимматли қоғозлар), телекоммуникация ва ахборот технология хизматлари ҳамда транспорт хизматлари (айниқса хаво транспорти) киради. Айнан шу йўналишларда рақобатбардошлик масаласи ҳал қилинмаганлиги ҳеч кимга сир эмас.

Бир сўз билан айтганда, Жаҳон савдо ташкилоти кўп томонлама савдо тизимининг ҳуқуқий ва институтлашган ўзагидир. У давлатнинг ички савдо қонунчилиги ва қоидаларини ривожлантириш ва амалга ошириш услубларини ҳуқуматларга белгилаб, шартномавий мажбурият тамойилларини тақдим қилади. Шундай экан, ҳар бир давлат ушбу талабларни белгиланган талаблар асосида амалга ошириши ҳамда бу борада миллий манфаатлар устуворлигини сақлаб қолиши мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Адабиётлар

1. ЖСТ нинг “Савдрни соддалаштириш тўғрисидаги” 2017 йилдаги Келишуви (СУПТ).
2. ЖСТ нинг “Интеллектуал мулк ҳуқуқлари тўғрисида” ги Келишув (ИМХТБ) (ТРИПС).
3. ЖСТ нинг “Божхона қийматини аниқлаш тўғрисида” ги Келишуви (ГААТ VII 1994).
4. ЖСТ нинг “Товарларни жўнатишдан олдин текшириш бўйича” Келишуви.
5. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 20 январдаги ЎРҚ-400-сонли «Ўзбекистон Республикасининг Божхона кодексини тасдиқлаш тўғрисида»ги Қонуни билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасининг Божхона кодекси.

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 2 июндаги Ўзбекистон Республикасининг жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлиш жараёнини жадаллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги №181-сон Қарори.
7. “Ўзбекистон Республикасининг давлат чегараси орқали ўтказиш пунктларида чегара, божхона, санитария-карантин, фитосанитария ва ветеринария назоратини ташкил этиш тартибини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 18 ноябрдаги 912-сон қарори.
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Божхона йиғимлари ставкаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2020 йил 9 ноябрдаги 700-сон қарори.
9. www.wto.org.
10. www.wto.ru.